

A nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat helyzete Magyarországon

1. Bevezetés. A Magyarországon élő nemzetiségi közösségek¹ tagjainak önazonosságuk szabad vállalásához és megőrzéséhez, a saját nyelven való egyéni névhasználatához való joga az Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdése alapján alapvető jog, amelynek tiszteletben tartása, hatékony érvényesítése és védelme az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdése értelmében valamennyi állami intézmény kötelessége. Álláspontunk szerint a saját nemzetiségi nyelven² történő egyéni névhasználathoz való jog gyakorlása a nemzetiségekhez tartozó személyek önazonosságuk szabad vállalásához és megőrzéséhez való jogának egyik alapja, emellett szoros kapcsolatban van az anyanyelvhasználatához való joggal is.

A Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó ombudsmanhelyettes³ kiemelt feladata a hazai nemzetiségi jogok érvényesülésének figyelemmel kísérése és az ezzel összefüggésben szerzett tapasztalatokról való rendszeres tájékoztatás, a hazai nyilvánosság, az érintett szakértők és intézmények figyelmének felhívása a nemzetiségeket érintő jogsértések veszélyére.

A nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat jogával kapcsolatban a nemzetiségek választott képviselőivel, az országos nemzetiségi önkormányzatok vezetőivel, a német nemzetiségi országgyűlési képviselővel és a nemzetiségi szószólókkal,⁴ nyelvészekkel folytatott szakmai megbeszélések alkalmával, valamint az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága tevékenységének figyelemmel kísérése során számos kérdés felmerült. Több jelzés és konkrét egyedi panasz is érkezett a nemzetiségi biztoshelyetteshez a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat jogával, a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezéssel, a személyazonosító és más hatósági igazolványok kiállításával kapcsolatban. Egyértelművé vált, hogy e területen – a különböző szakmai álláspontok megismerése és azok egyeztetése érdekében is – szükséges a felmerült problémák és hiányosságok teljes körű áttekintése, elemzése érdekében elvi állásfoglalás előkészítése.⁵

¹ Az Njtv. 1. melléklete szerint nemzetiségnek minősül: a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén, az ukrán.

² Njtv. 22. § (1). E törvény értelmében nemzetiségek által használt nyelvnek számít a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma/cigány (romani, illetve beás; a továbbiakban együtt: roma), a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán nyelv, továbbá a roma és az örmény nemzetiség esetében a magyar nyelv is.

³ Alaptörvény 30. cikk (3) bekezdés és Ajbt. 3. § (2) bekezdés. A közjogi státus teljes megnevezése helyett a továbbiakban felváltva alkalmazzuk a *nemzetiségi ombudsmanhelyettes*, illetve a *nemzetiségi biztoshelyettes* megjelölést.

⁴ A vizsgálat idején a Magyarországon élő nemzetiségek érdekeit az Országgyűlésben – a 2018. évi országgyűlési választások eredményeként – a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának nemzetiségi listáján kedvezményes mandátumot szerző német nemzetiségi országgyűlési képviselő és tizenkét nemzetiségi szószóló jelenítette meg.

⁵ Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában az ügy előadója és az elvi állásfoglalás előkészítője jelen tanulmány szerzője volt.

A nemzetiségi biztoshelyettes a nemzeti nyelven való egyéni névhasználatról szóló 3/2021. elvi állásfoglalást 2021. július 30-án adta ki.

Az elvi állásfoglalás kiadásának elsődleges célja volt, hogy a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat, a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezés és az ezekhez kapcsolódó más hatósági eljárások, különösen a hatósági igazolványok kiállítása területén feltárja a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat érvényesülésének komplex helyzetét. A dokumentum bemutatja azokat a kihívásokat, amelyekkel a nemzetiségi közösségek tagjai szembesülnek jogaik érvényre juttatása és gyakorlása során, rámutat ugyanakkor a feltárt hazai és nemzetközi jó gyakorlatokra, illetve kapcsolódó ajánlásokra is.

A többszörös és részletes tájékozódást követően az elvi állásfoglalás szakmai javaslatokat tesz és elvi irányvonalakat vázol fel a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat-hoz, a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezéshez való jog hatékonyabb érvényre juttatása és gyakorlatban történő alkalmazása érdekében.

RAÁTZ JUDIT rámutat, hogy „[a]z alkalmazott névtan egyik jól körülhatárolható területe a név és a jog összefüggése, vagyis a névválasztás, névadás, névmódosítás, a névhasználat jogi keretek közötti szabályozása” (RAÁTZ 2015: 232). Ezzel összhangban a névtervezés, a névpolitika és a névjog egymással is összefüggő kérdésköreit FARKAS TAMÁS is karakterisztikus és produktív alkalmazott névtani területként jellemzi (FARKAS 2021: 19). Ennek fényében jelen tanulmány célja, hogy a jelzett területen folytatott komplex, alapvetően jogtudományi szempontokra támaszkodó nemzetiségi biztoshelyettesi vizsgálat lezárásaként elkészített elvi állásfoglalás megállapításait és szakmai javaslatait – az inter- és multidiszciplinaritás jegyében – az alkalmazott névtannal foglalkozó kutatók számára bemutassa.

2. A nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat hazai alkotmányjogi és nemzetközi jogi alapjai

2.1. Névjog az Alkotmánybíróság gyakorlatában. A névjogot az Alkotmánybíróság gyakorlatában az emberi méltósághoz,⁶ valamint a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való alapvető jogból⁷ vezette le.

Az Alkotmánybíróság szerint az ember neve a más személytől való megkülönböztetésre szolgál, egyben hordozója lehet a családi kapcsolatnak és a nemzetiségi hovatartozásnak, az egyén identitásának egyik meghatározója.⁸ (Az Alkotmánybíróság megállapításait vö. a névkutatás területén megfogalmazott álláspontokkal; pl. BAUKO 2019: 91–99, 106; HOFFMANN 2010).

Gyakorlatában az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az önazonosságot kifejező saját névhez és annak viseléséhez minden embernek elidegeníthetetlen joga van, amely az állam által nem korlátozható. A névjog további elemei, így a névválasztáshoz, a névváltoztatáshoz és a névmódosításhoz való jog a jogalkotó által alkotmányosan korlátozható alapvető jogok.⁹

⁶ Alaptörvény II. cikk. Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

⁷ Alaptörvény VI. cikk (1). Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.

⁸ 995/B/1990. AB határozat, ABH 1993. 522.; 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 540.; 361/B/2003. AB határozat, ABH 2004. 1724.

⁹ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 527.; 542., 361/B/2003. AB határozat, ABH 2004. 1724.; 988/B/2009. AB határozat, ABH 2011. 2039–2040.; 27/2015. (VII. 21.) AB határozat, Indo-

A saját névhez való jog abszolút alkotmányossági védelmet élvez, vonatkozásában a kizárólagosságot kell biztosítani.¹⁰ A saját név viseléséhez való jog mint a saját névhez való jog mások felé való megjelenítése szintén abszolút alkotmányossági védelmet élvez. A saját névhez és a saját név viseléséhez való jog tartalmát tekintve azt fejezi ki, hogy az egyén meglévő, állam által regisztrált neve nem vonható el.¹¹ Kiemelendő, hogy az állam a saját név regisztrálása során, annak lényegi tartalmát nem határozhatja meg, továbbá nem korlátozhatja sem kényelmi szempontra, sem áthidalható technikai nehézségre való hivatkozással.¹²

A névválasztáshoz, a névváltoztatáshoz és a névmódosításhoz való jog vonatkozásában az állam érvényesítheti az állami nyilvántartások egységességéhez és áttekinthetőségéhez fűződő közérdeket.

A névválasztáshoz való jog vonatkozásában azt a kérdést, hogy mi minősül névnek, és hogy a névválasztáshoz való jogát az egyén milyen tárgyi körben gyakorolhatja, a közfel-fogás, a nyelvtudomány és a társadalmi-történeti hagyományok alapján az állam jogosult meghatározni.¹³

Az Alkotmánybíróság a névváltoztatás körében külön kiemelte az egyén nemzetiségi önazonosságához való jogát, amely indokolhatja a névváltoztatáshoz való jog alapvető jogként történő minősítését.¹⁴ A speciális motivációból történő névváltoztatás az Alkotmánybíróság megítélése szerint, minthogy az a személy identitásának alapvető meghatározója, saját névhez való jogként a névjog korlátozhatatlan tartományába tartozik. Ennek alapján a nemzetiségi közösséghez tartozó személy által a nemzetiségi önazonosságának kifejezése érdekében kezdeményezett névváltoztatás megítélésünk szerint korlátozhatatlan alapvető jognak tekintendő.¹⁵

A fentiek alapján az állam joga, de intézményvédelmi kötelezettségéből eredően felelőssége is olyan – törvényi szintű – szabályozás és intézményrendszer kialakítása, amely az Alaptörvényben nevesített alapjogok gyakorlását és védelmét megfelelően biztosítja.¹⁶ A szabályozás és az intézményrendszer megalkotásánál a törvényhozó széles döntési jogosultsággal rendelkezik, ennek a döntési szabadságnak a korlátait az Alaptörvény rendelkezései, így különösen az alapjogokra vonatkozó szabályok határozzák meg.¹⁷

2.2. Névjog egyes nemzetközi egyezményekben és nemzetközi fórumok gyakorlatában. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 8. cikk 1. bekezdése szerint mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét tiszteletben tartsák. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ítélkezési gyakorlata a saját névhez és a névhasználatához való jogot egyértelműen az EJEE 8. cikk 1. bekezdéséből vezeti le. Bár az EJEE 8. cikke

kolás [26].; 3213/2016. AB határozat, Indokolás [18].; 6/2018. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [43]–[44].; 3296/2019. (XI. 18.) AB határozat, Indokolás [35].

¹⁰ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 542., 27/2015. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [24].

¹¹ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 542., 988/B/2009. AB határozat, ABH 2011. 2040., 27/2015. (VII. 27.) AB határozat, Indokolás [24]., 6/2018. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [43].

¹² 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 548.

¹³ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 543., 988/B/2009. AB határozat, ABH 2011. 2040.

¹⁴ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 543–544.

¹⁵ Vö. 6/2018. (VI. 27.) AB határozat, Indokolás [47].

¹⁶ 58/2001. AB (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 550.

¹⁷ Vö. 45/2005. (XII. 14.) AB határozat, ABH 2005. 570.

nem tartalmaz kifejezett rendelkezést a névjogra vonatkozóan, a név mint a személy önazonosságát és családhoz való tartozását kifejező eszköz szoros kapcsolatban áll az egyén magán- és családi életével. Önmagában az a tény, hogy közérdek fűződik a nevek használatának szabályozásához, nem elégséges ahhoz, hogy az egyén nevét érintő kérdésekben ne vegyék figyelembe a magán- és családi élet tiszteletben tartásához fűződő jogot.¹⁸ Az EJEB álláspontja szerint ha egy állam nem engedélyezi az egyén számára, hogy az általa kívánt nevet viselje, az beavatkozást jelent a személy magánéletébe, az állami beavatkozás, korlátozás vonatkozásában pedig vizsgálni kell egyrészt az egyéni névhasználathoz való jogot, másrészt a névválasztás szabályozásához fűződő közérdeket.¹⁹ A névjogba való beavatkozás során a korlátozás törvényes céljára való formális hivatkozás, így például az állami népesség-nyilvántartás közhitelességének biztosítása, mások jogainak konkrét sérelme nélkül nem igazolhatja a jogkorlátozást.²⁰

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 7. cikke – hasonlóan az EJEE 8. cikk 1. bekezdéséhez – a magán- és családi élet tiszteletben tartásának jogát mindenki számára biztosítani rendeli. Az Európai Unió Bírósága (EUB) tevékenysége során szintén foglalkozott a névjogot érintő kérdésekkel, joggyakorlatában az EJEB ítéleteihez hasonló következtetésre jutott.²¹

Fontos kiemelni, hogy a Kisebbségi Keretegyezmény és a Nyelvi Karta egy-egy konkrét vállalással is megerősíti a kisebbségi nyelven történő névhasználat jogát. A Kisebbségi Keretegyezmény 11. cikk 1. bekezdése alapján „[a] Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy elismerik minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek azon jogát, hogy család- és utónevét kisebbségi nyelvén használhassa, ugyancsak ennek hivatalos elismeréséhez való jogot, jogrendszerükben szabályozottaknak megfelelően”. A Nyelvi Karta 10. cikk 5. bekezdése rögzíti a Felek vállalását arra, hogy „megengedik a családneveknek az érdekeltek kérésére a regionális vagy kisebbségi nyelveken történő használatát és felvételét”.

A Kisebbségi Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága szerint a nyelv az egyéni és közösségi identitás meghatározó eleme. A nemzeti kisebbségeknek biztosított nyelvhasználati jogok és az identitás vonatkozásában a nyelv az egyik legfontosabb meghatározója az egyén önazonosságának, önmeghatározásának (Harmadik Tematikus Kommentár, 13. pont). A saját név kisebbségi nyelven történő használatához és annak hivatalos elismeréséhez való jog alapvető nyelvi jog, amelynek gyakorlását valamennyi szerződő félnek mindefféle megszorítás nélkül biztosítani kell (Harmadik Tematikus Kommentár, 61. pont).

E körben érdemes rámutatni az EBESZ Nemzeti Kisebbségi Főbiztosának 1998-ban közzétett Nemzeti kisebbségek nyelvi jogairól szóló oslói ajánlásaira is. A dokumentum szerint „[a] nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van saját személynevüket használni, hagyományaiknak és nyelvtani szabályainak megfelelően. Ezt a közigazgatási hatóságoknak hivatalosan el kell ismerniük és ennek megfelelően kell használniuk.”²²

¹⁸ Burghartz v. Switzerland, 1994. február 2., Series A no. 280-B, § 24.; Stjerna v. Finland, 1994. november 25., Series A no. 299-B/, § 37.

¹⁹ Daróczy kontra Magyarország, 2008. július 1., no. 44378/05, § 28.

²⁰ Stjerna v. Finland, 1994. november 25., Series A no. 299-B/, § 39.; Johansson v. Finland, 2007. szeptember 6., no. 10163/02, § 35.; Daróczy kontra Magyarország, 2008. július 1., no. 44378/05, § 32.

²¹ L. 2010. december 22-i Ilonka Sayn-Wittgenstein kontra Landeshauptmann von Wien ítélet, C-208/09., EU:C:2010:806.

²² Oslói Ajánlások. Névhasználat 1) pont, 5.

3. A vizsgált jogszabályi és intézményi keretek, a vizsgálat témakörei és módszerei

3.1. A nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat főbb jogszabályi és intézményi keretei. A nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat jogszabályi és intézményi háttere hosszas fejlődés után nyerte el jelenlegi formáját.²³

Az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet (Tvr.), amely 1983. január 1-jén lépett hatályba, lehetőséget teremtett arra, hogy a Magyarországon élő nemzetiségek, illetőleg nemzetiségi anyanyelvűek – a nemzetiséghez tartozás igazolása nélkül – a nemzetiségüknek megfelelő utónevet viseljenek. Az utónevek jegyzékét a nemzetiségi utónevekkel kiegészített Magyar utónévkönyv volt hivatott tartalmazni.²⁴

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy az említett törvényerejű rendelet (Tvr.) hatálybalépésekor a Magyarországon élő nemzetiségek fogalma alatt nem a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény (Nektv.), illetve az Njtv. által taxatíván meghatározott tizenhárom Magyarországon honos népcsoportot értették.

Magyarország korábbi Alkotmányának 1989. október 23-án hatályba lépett módosítása kimondta,²⁵ hogy a hazánkban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők. Az Alkotmány értelmében az állam védelemben részesítette a kisebbségeket, többek között biztosította számukra a saját nyelven való névhasználat jogát.²⁶

Az Országgyűlés az Alkotmány kisebbségek védelme iránti elköteleződését és a számukra biztosított jogokat szem előtt tartva 1993-ban fogadta el a Nektv.-t, amely az alábbiak szerint határozta meg a kisebbséghez tartozó személyek jogát a saját nyelven való egyéni névhasználatához:

Nektv. 12. § (1) A kisebbséghez tartozó személynek joga van saját és gyermeke utónevének szabad megválasztásához, családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez és annak – jogszabályban meghatározott keretek között – hivatalos okmányokban való feltüntetéséhez. A nem latin írásmóddal történő bejegyzés esetén kötelező a fonetikus, latin betűs írásmód egyidejű alkalmazása is.

(2) Kérésre az anyakönyvezés és az egyéb hivatalos okmányok kiállítása – az (1) bekezdésben meghatározottak szerint – kétnyelvű is lehet.

A Tvr. korábban hivatkozott rendelkezéseit később hatályon kívül helyezték,²⁷ és részletesebben határozták meg a kisebbségi anyanyelv szabályai szerinti névhasználat és

²³ E tanulmány a terjedelmi korlátokra való tekintettel mindössze a rendszerváltozást közvetlenül megelőző és azóta irányadó szabályozás bemutatására vállalkozik. (A névhasználat jogi szabályozásának fejlődéséről részletesen I. MEGYERI-PÁLFFI 2013).

²⁴ Tvr. 27. § (4) bekezdés 1983. I. 1. – 2002. XII. 14. közötti időállapot.

²⁵ Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény 34. §.

²⁶ Alkotmány 68. § (1)–(2) bekezdés.

²⁷ Az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet módosításáról szóló 2002. évi XLV. törvény 19. §.

anyakönyvezés szabályait. A Tvr. 2002-es átfogó módosítása²⁸ már kifejezetten a Nektv. hatálya alá tartozó, Magyarországon élő nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozó magyar állampolgárokra vonatkozóan állapított meg rendelkezéseket:

Tvr. 30/A. § (1) A nemzeti etnikai kisebbséghez tartozó személyek gyermeküknek nemzetiségüknek megfelelő utónevet is adhatnak, valamint kérhetik saját utónevüknek a megfelelő nemzetiségi utónévre történő javítását, továbbá joguk van családi és utónevüknek anyanyelvük szabályai szerinti anyakönyvezéséhez.

(2) Családi név kijavítására, valamint olyan utónév bejegyzésére irányuló kérelem esetén, amely a 30/B. § (1) bekezdésében szereplő nemzetiségi utónévjegyzékben nem szerepel, nyilatkozni kell arról, hogy a választott nevet mely nemzetiség használja.

(3) Az anyakönyvi és házasságkötési eljárás során a valamely nemzeti, etnikai csoport-hoz, kisebbséghez való tartozás kérdésében nyilatkozatra senki nem kötelezhető.

(4) Az érintett kérésére a név anyakönyvezése két nyelven történik.

Tvr. 30/B. § (1) A választható nemzetiségi utóneveket az érintett országos kisebbségi önkormányzatok által összeállított és a Magyar Tudományos Akadémia szerkesztésében megjelentetett nemzetiségi utónévjegyzék tartalmazza.

(2) Az utónévjegyzékben nem szereplő nemzetiségi utónév anyakönyvezhetőségéről az érintett országos kisebbségi önkormányzat – a megkereséstől számított 15 napon belül kiadott – állásfoglalása az irányadó.

A kisebbségi utónévjegyzék összeállítása, valamint a kisebbségi utónév anyakönyvezhetőségéről történő állásfoglalás ugyan már a Tvr. 2002-es átfogó módosításával az országos kisebbségi önkormányzatok feladat- és hatáskörébe került, a Nektv. irányadó módosítása viszont csak 2005. november 25-én lépett hatályba.²⁹ A Nektv. módosításának értelmében az országos kisebbségi önkormányzat – jogszabályi keretek között – határozatban önállóan döntött a kisebbségi utónévjegyzék összeállításáról, a kisebbségi utónévvel kapcsolatos megkeresésekről.

A nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat jogát hatályos jogunkban az Alaptörvényben, az Njtv.-ben és az egyes ágazati jogszabályokban megjelenő garanciális rendelkezések biztosítják.

Njtv. 16. § (1) A nemzetiséghez tartozó személynek joga, hogy anyanyelvén használja a családi és utónevét, és joga van családi és utónevének hivatalos elismeréséhez.

(2) A nemzetiséghez tartozó személynek joga van saját és gyermeke utónevének saját nemzetiségének megfelelő megválasztásához és nemzetisége nyelvének szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez.

(3) Kérésre a személyazonosító igazolvány a nemzetiséghez tartozó személy nevét – az anyakönyvi bejegyzésben foglaltak megfelelően – nemzetisége nyelvén is tartalmazza.

²⁸ A Tvr.-t az 58/2001. (XII. 7.) AB határozat nyomán átfogóan módosította az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a néviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet módosításáról szóló 2002. évi XLV. törvény.

²⁹ A kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi CXIV. törvény 42. §.

Jogszabály lehetővé teheti, hogy más hatósági igazolvány a nemzetiséghez tartozó személy nevét – az anyakönyvi bejegyzésben foglaltak megfelelően – nemzetisége nyelvén is tartalmazza.

Az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény (At.) számos, a nemzetiségi közösségekhez tartozó magyar állampolgár nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználati jogát érintő rendelkezést tartalmaz:

At. 46. § (1) A nemzetiséghez tartozó személy

- a) kérheti a gyermek családi nevének a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezését, és gyermekének az adott nemzetiségnek megfelelő utónevét adhat,
- b) kérheti az anyakönyvezett utóneve helyett az annak megfelelő nemzetiségi utónév bejegyzését,
- c) kérheti az anyakönyvezett családi neve helyett az adott nemzetiségi nyelv szabályai szerint képzett családi név bejegyzését, és
- d) kérheti, hogy a családi és utónevét, illetve a gyermek családi és utónevét az adott nemzetiségi nyelven bejegyezzék.

(2) A nemzetiségi utónév bejegyzésére irányuló kérelemben nyilatkozni kell arról, hogy a választott nevet mely nemzetiség használja.

(3) Nemzetiségi utónévként az érintett országos nemzetiségi önkormányzat által összeállított és közzétett nemzetiségi utónévjegyzékben szereplő utónév anyakönyvezhető.

(4) Nemzetiségi családi név, valamint a nemzetiségi utónévjegyzékben nem szereplő nemzetiségi utónév anyakönyvezhetőségéről az érintett országos nemzetiségi önkormányzat állásfoglalása az irányadó. A nemzetiségi utónévkönyvben nem szereplő nemzetiségi utónév tekintetében közvetlenül az érintett vagy az anyakönyvvezető, illetve az anyakönyvi szerv megkereséstől számított 30 napon belül adja meg. Azt az utónevét, amelynek bejegyzését az érintett országos nemzetiségi önkormányzat jóváhagyta, azt az országos nemzetiségi önkormányzat utónévjegyzékbe haladéktalanul felveszi.

(5) Az országos nemzetiségi önkormányzat az általa összeállított és vezetett nemzetiségi utónévjegyzéket a honlapján teszi közzé, amely tartalmazza

- a) a magyar anyakönyvbe bejegyezhető nemzetiségi utónevét,
- b) azt a tényt, hogy az adott nemzetiségi utónév női vagy férfi név,
- c) a nemzetiségi utónevét a nemzetiségi nyelv betűivel,
- d) ha a nemzetiségi utónév a magyar ábécében nem szereplő betűt tartalmaz, annak a magyar ábécé betűivel való átírását,
- e) – amennyiben van – a nemzetiségi utónév magyar megfelelőjét.

Az At. a nemzetiségi nyelv szabályai szerint bejegyzett nevek magyar ábécé betűivel való átírásáról is rendelkezik:

At. 73/A. § (6) A nemzetiségek jogairól szóló törvény alapján nemzetiséghez tartozó személy kérelmére, ha az anyakönyv az anyakönyvi kivonaton szereplő személy nevét a nemzetiségi nyelv szabályai szerint is tartalmazza, az anyakönyvi kivonaton a névadatot az adott nemzetiségi nyelven is fel kell tüntetni.

(7) Ha az anyakönyvbe a nemzetiségi nyelv szabályai szerint bejegyzett születési családi és utónév vagy házassági név a magyar ábécében nem szereplő betűt tartalmaz, az anyakönyvi kivonat tartalmazza a születési családi és utónévnek vagy házassági névnek a magyar ábécé betűivel való átírását.

Fontos rámutatni, hogy a nemzetiségi közösségek tagjai számára az egyes anyakönyvi eljárások során biztosított, nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználati lehetőségek az anyakönyvi eljárásokra vonatkozó főszabálytól történő eltérést tesznek lehetővé. Főszabály szerint ugyanis az anyakönyvezés a 429/2017. (XII. 20.) Korm. rendelet 4. § (1) bekezdése alapján – az At.-ben meghatározott kivételekkel – a magyar helyesírás szabályai szerint történik, a személynevek és a földrajzi nevek bejegyzése során kizárólag a 44 betűs magyar ábécé betűit lehet használni. Az egyén családi és utónevének a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezését az At. 44. § (8) bekezdése annyiban érinti, hogy az anyakönyvben és az annak alapján kiadott okiratokban a családi név az utónevet megelőzi. Megszorítást tartalmaz az At. 49. § (4)–(5) bekezdése abban a tekintetben, hogy kizárólag különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén teszi engedélyezhetővé a családi és utónév olyan változtatását, amelynek eredményeként a magyar hagyományoktól eltérő hangzású, magyartalanul képzett családi vagy utónév keletkezne.

3.2. A vizsgálat témakörei és módszerei. A fent bemutatott jogszabályi rendelkezések áttekintését követően a nemzetiségi biztoshelyettesi vizsgálat az alábbi témakörökre terjedt ki: a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat általános kérdései; az anyakönyvezést érintő eljárási kérdések; az anyakönyvezés szakmai és technikai feltételei; az országos nemzetiségi önkormányzatok feladat- és hatáskörei; a névváltoztatás nemzetiségi jogi vonatkozásai; nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat más hatósági igazolványokban.

Az információgyűjtés módszere, ahogyan ez az ombudsmani vizsgálatokat általánosságban jellemzi, alapvetően a nemzetiségi közösségek képviselőivel és szakembereivel folytatott intenzív szakmai egyeztetések sora, valamint az érintettek írásbeli megkeresése útján történő tájékozódás volt. A vizsgálat első szakaszában, 2018 őszén a nemzetiségi biztoshelyettes az országos nemzetiségi önkormányzatoktól és az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottságától kért tájékoztatást. A beérkezett válaszok feldolgozását követően, 2019 januárjában megkereséssel fordult a Miniszterelnökséget vezető miniszterhez, a kormány anyakönyvi ügyekért felelős tagjához.³⁰

Fontosnak tartottuk emellett a speciális tudományos megközelítések megismerését és bemutatását is. Tekintettel erre, 2019 májusában a nemzetiségi ombudsmanhelyettes tájékoztatást kért a nyelvtudomány képviselőitől. A vizsgálat során megkeresést küldtünk számos, nemzetiségi nyelvet oktató magyarországi felsőoktatási intézmény érintett taneszkének, és írásban kértünk tájékoztatást a nemzetiségi közösségek kutatóintézetzeitől. Az írásbeli megkeresések mellett több tudományos műhelyt kerestünk fel, és személyes egyeztetést folytattunk az ott oktató és kutató szakemberekkel.

Hazai és nemzetközi példák megismerése érdekében tanulmányoztuk az érintett területen keletkezett és rendelkezésre álló dokumentumokat, a releváns hazai jogszabályokat, nemzetközi szerződéseket, a megfogalmazott hazai és nemzetközi ajánlásokat, a gyakorlati tapasztalatokat, illetve a témában készült egyes tudományos értekezéseket is.

³⁰ 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 14. § 1. pont.

4. A vizsgálat megállapításai. A vizsgálat során számos olyan gyakorlati kérdéssel találkoztunk, amelyek döntő mértékben befolyásolhatják a hatékony jogérvényesülést. E kérdésekhez kapcsolódva az elvi állásfoglalásban megfogalmazott megállapítások és javaslatok figyelmen kívül hagyása a nemzetiségi ombudsmanhelyettes megítélése szerint a nemzetiségi jogok sérelmével járhat. A nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználati jogok érvényesülésével összefüggésben ugyanakkor strukturális problémákat az elvi állásfoglalás nem tárt fel.

4.1. A nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezés

4.1.1. Az egyéni névhasználati lehetőségekkel élők igényei, száma és jogtudatossága. Magyarország Alaptörvénye, az Njtv. és az At. széles körben biztosítja a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat jogának gyakorlását. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy az egyéni névhasználati lehetőségek alapvetően kielégítik a nemzetiségi közösségekhez tartozó személyek igényeit, ugyanakkor a jogszabályok végrehajtása során számos nehézség észlelhető.

A Miniszterelnökséget vezető miniszter a tapasztalatai alapján azt vélelmezi, hogy a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat körében a nemzetiséghez tartozó személyek leggyakrabban az At. 46. § (1) bekezdés a) pontjában biztosított lehetőséggel élnek, azaz gyermekük családi nevének a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezését kéri, illetve gyermeküknek az adott nemzetiségnek megfelelő utónevet adnak. Ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy amennyiben a születés anyakönyvezése során az At. 46. § (1) bekezdés a) pontja szerint a szülők a gyermeknek az adott nemzetiségnek megfelelő utónevet kérnek anyakönyvezni, az nem jelent külön eljárástípust, így az Elektronikus Anyakönyvből (EAK) az egyes anyakönyvi eseményekhez kapcsolódó külön statisztika nem állítható elő.

Az EAK 2014. július 1-jei bevezetése óta az At. 46. § (1) bekezdés b)–d) pontjai alapján kezdeményezett eljárások számát – a Belügyminisztérium adatszolgáltatása alapján – nemzetiségenkénti és éves bontásban az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat: Az At. 46. § (1) bekezdés b)–d) pontjai alapján kezdeményezett eljárások száma

Nemzetiség	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Összesen
bolgár	0	0	0	2	0	1	3
görög	0	1	1	2	3	1	8
horvát	1	8	8	3	16	4	40
lengyel	0	1	1	3	0	1	6
német	1	9	23	14	12	7	66
örmény	0	0	0	0	1	0	1
román	0	2	0	5	4	0	11
ruszín	0	0	1	0	1	0	2
szerb	1	5	0	3	2	3	14
szlovák	0	0	0	2	0	0	2
szlovén	0	1	0	0	0	2	3
ukrán	0	0	1	0	2	0	3

A Miniszterelnökség tájékoztatása alapján az EAK 2019. január 1-jén 137 magyar állampolgár családi és utónevét tartalmazta nemzetiségi nyelven is. A részletes adatokat nemzetiségek szerinti bontásban a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat: Magyar állampolgárok száma, akik családi és utónevét az EAK nemzetiségi nyelven is tartalmazza

Nemzetiség	Nemzetiséghez tartozó személyek száma
bolgár	2
görög	7
horvát	34
lengyel	5
német	59
örmény	1
román	11
ruszin	2
szerb	10
szlovák	2
szlovén	1
ukrán	3

A Belügyminisztérium által nyújtott tájékoztatás alapján 2019. január 1-jén Magyarországon 63 olyan érvényes személyazonosító igazolvány volt kiállítva, amely nemzetiséghez tartozó személy nevét nemzetiségi nyelven is tartalmazta. Figyelemmel azonban arra, hogy a személyazonosító igazolvány kiállításakor az EAK-ból kizárólag a nemzetiségi nyelven bejegyzett névadatot emelik át, nem állapítható meg, hogy a személyiadat- és lakcímnnyilvántartás mely nemzetiség nyelvén tartalmazza az érintett nevét. A Miniszterelnökség és a Belügyminisztérium által a vizsgálat során nyújtott adatszolgáltatás nem tartalmazott információkat a roma közösség által használt nyelv(ek)en (romani, illetve beás) történő egyéni névhasználatra vonatkozóan. Ez feltehetően arra vezethető vissza, hogy a roma közösséghez tartozók rendkívül alacsony számban vagy egyáltalán nem élnek a romani, illetve beás nyelven való egyéni névhasználathoz való jogukkal.

A közölt statisztikai adatokból kitűnik, hogy a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat, különösen a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezés, illetve a személyazonosító igazolványban, valamint más hatósági igazolványban a név nemzetiségi nyelven való feltüntetésének jogával viszonylag kevesen élnek Magyarországon. Megítélésünk szerint a nemzetiségi közösségek tagjainak a lehető legszélesebb körű, alapos tájékoztatása a rendelkezésükre álló nemzetiségi nyelvű egyéni névhasználati lehetőségekről elengedhetetlen feltétele a hatékony joggyakorlásnak, amelyben kiemelt szerepet kell vállalniuk a Magyarországon élő nemzetiségi közösségek országos és helyi önkormányzatainak, illetve azok képviselőinek.

4.1.2. A nemzetiségi névhasználathoz való jog terjedelme, névsorrendiség. A Miniszterelnökséget vezető miniszter a vizsgálat során rámutatott, hogy az Njtv. 16. § (2)

bekezdése a nemzetiséghez tartozó személy számára kizárólag a saját és gyermeke utónevének a saját nemzetiségének megfelelő megválasztásához és nemzetisége nyelvének szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez való jogot biztosítja. Álláspontja szerint, az At. 44. § (8) bekezdésében meghatározott főszabályra tekintettel a nemzetiséghez tartozó személynek jelenleg nincs joga családi és utónevének a nemzetiségi nyelve szabályai szerinti sorrendben való anyakönyvezéséhez.

Az országos nemzetiségi önkormányzatok elnökei szerint ugyanakkor az At. 44. § (8) bekezdésébe foglalt szabály többségében nem egyeztethető össze a nemzetiségi közösségek által használt nyelvek szabályaival, hiszen azokban az utónév a családi nevet jellemzően megelőzi; ezt a tény a vizsgálat során megkeresett nyelvészek is megerősítették. Álláspontjuk szerint a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat jogába bele kell érteni a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő névsorrendiséget is.

Megítélésünk szerint az Njtv. 16. § (2) bekezdésében és az At. 46. § (1) bekezdés a)–d) pontjaiban meghatározott rendelkezések nincsenek összhangban. Az At. 46. § (1) bekezdés a)–d) pontjai ugyanis lehetőséget teremtenek a nemzetiséghez tartozó személynek arra, hogy kérje saját és gyermeke utóneve mellett családi nevének a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezését is. Véleményünk szerint a családi és utónévnek a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezésére lehetőséget adó rendelkezések magukban foglalják, hogy a nemzetiséghez tartozó személy családi és utónevét az adott nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő sorrendben anyakönyvezzék.

Részből elfogadható a Miniszterelnökséget vezető miniszternek az az érvelése, hogy az anyakönyvezés vonatkozásában a családi és utónév sorrendiségének – az EAK és az anyakönyvi kivonat rovatos szerkezetéből kifolyólag – csekély mértékű a jelentősége, mivel a születés anyakönyvezése során a családi név és az utónév különálló rovatokban szerepelnek, így ebben az esetben az adott rovat megnevezéséből tűnik ki, hogy az melyik névelemet tartalmazza. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a szülők családi és utónevét egy rovat tartalmazza, így a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelően anyakönyvezett, családi és utónevet ilyen formában viselő szülőnek a születési anyakönyvi kivonat adott rovatában feltüntetett családi és utónevének sorrendjére már az adott nemzetiségi nyelv szabályait kell alkalmazni, még abban az esetben is, ha az eltér a magyar nyelv szabályaitól.

Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy a korábban hatályban volt Nektv. 12. § (1) bekezdése alapján a kisebbséghez tartozó személynek joga volt saját és gyermeke utónevének szabad megválasztásához, családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez. Ennek megfelelően a Nektv. korábban biztosította a nemzetiséghez tartozó személynek a jogát családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez. Megítélésünk szerint az Njtv. 16. § (2) bekezdésének jelenleg hatályos rendelkezése visszalépésnek tekintendő a korábbi szabályozáshoz képest, ezért kiemelten fontosnak tartjuk annak a szabályozásnak a visszaállítását, amely – összhangban az At. 46. § (1) bekezdés a)–d) pontjaiban foglaltakkal – lehetőséget teremt a nemzetiséghez tartozó személyek számára családi és utónevük nemzetiségi nyelvi szabályai szerinti anyakönyvezésére.

4.1.3. A nemzetiségi nyelv szabályai szerint bejegyzett nevek transzkripciója. Az At. 73/A. § (7) bekezdése írja elő az olyan nemzetiségi nyelv szabályai szerint bejegyzett családi és utónevek vagy házassági nevek magyar ábécé betűivel való kötelező átírását, amelyek a magyar ábécében nem szereplő betűt tartalmaznak. Az At.-ben előírt transzkripció összeegyeztethető a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat alapjogi tartalmával,

és alapvetően a közérdeket szolgálja, amennyiben az átírásra a lehető legpontosabban kerül sor, figyelemmel az adott nemzetiségi nyelv lényeges elemeire, különösen annak betűsorára és nyelvtanára (Harmadik Tematikus Kommentár, 62. pont). A transzkripciót érintő nehézségekre a vizsgálat során ugyanakkor mind a nemzetiségi közösségek képviselői és a nyelvészek, mind a Miniszterelnökséget vezető miniszter felhívta a figyelmet. Megjegyzendő egyúttal, hogy a transzkripciót sok esetben az elavult útmutatók, szabályzatok is nehezítik.

Megítélésünk szerint a nemzetiségi nyelvű nevek átírását érintő kérdésekben az országos nemzetiségi önkormányzatok állásfoglalását kell irányadónak tekinteni. A transzkripció kérdésében szükség volna arra, hogy az országos nemzetiségi önkormányzatok az egyes nemzetiségi nyelvek vonatkozásában egységes és egyértelmű szabályokat meghatározva olyan útmutatót dolgozzanak ki, amely tartalmazza a nem latin betűs ábécét használó nemzetiségi nyelvek esetében a magyar ábécé betűinek való pontos megfeleltetést, ezzel is elősegítve a hatékony hatósági jogalkalmazást. Fontos azonban, hogy az állásfoglalások kiadása és az útmutatók kidolgozása során az országos nemzetiségi önkormányzatok vonják be a nyelvtudomány érintett képviselőit is.

4.2. A nemzetiségi utónévjegyzék összeállítása, módosítása, elérhetősége, az országos nemzetiségi önkormányzatok állásfoglalása. Az At. 46. § (3) bekezdése alapján a nemzetiséghez tartozó személy által választható nemzetiségi utóneveket az érintett országos nemzetiségi önkormányzatok által összeállított és közzétett nemzetiségi utónévjegyzék tartalmazza. Az Njtv. 117. § (1) bekezdés f) pontja kimondja, hogy a nemzetiségi utónévjegyzék összeállításáról az országos nemzetiségi önkormányzat át nem ruházható hatáskörben, minősített többséggel dönt.

Egyetértünk RAÁTZ JUDIT-tal abban, hogy „[a] nemzetiségiel teljesen szabad, korlátok nélküli névválasztása nem jelenthet kötöttségektől mentességet” (RAÁTZ 2005: 323). A kérdést, hogy mi minősül névnek, és a névválasztáshoz való jogát az egyén milyen tárgyi körben gyakorolhatja, a közfelfogás, a nyelvtudomány és a társadalmi-történeti hagyományok alapján az állam jogosult meghatározni. A nemzetiségi nyelvű egyéni névhasználat vonatkozásában ezt a korlátozást értelemszerűen az adott nemzetiségi közösség hagyományai, szokásai valósítják meg.³¹ Ennek megfelelően a fent bemutatott rendelkezések megítélésünk szerint a névválasztáshoz való jog vonatkozásában tartalmaznak – alkotmányossági szempontból nem kifogásolható – korlátozásokat. Az adott nemzetiségi közösség utónévadási hagyományait, szokásait és nyelvének szabályait ismerő országos nemzetiségi önkormányzatok szerepvállalása biztosítja annak, hogy a névjog az emberi méltóságból levezethető alapjogként érvényesülhessen. Az országos nemzetiségi önkormányzatok autentikus szervként látják el a nemzetiségi utónévjegyzék összeállítását érintő feladat- és hatásköreiket, ami fontos – alkotmányossági szempontból is nélkülözhetetlen – garanciáját jelenti a személyiséghez fűződő jogok védelmének.³²

Kiemelendő, hogy a nemzetiségi utónévjegyzékek szükség szerinti módosítására, illetve aktualizálásra az Njtv. 117. § (1) bekezdés f) pontja és az At. 46. § (4) bekezdése ad lehetőséget és teremt kötelezettséget is. Az országos nemzetiségi önkormányzatok nemzetiségi utónévjegyzékek összeállítását érintő feladat- és hatásköreiről tett megállapítások

³¹ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, ABH 2001. 543., 555.; 988/B/2009. AB határozat, ABH 2011. 2040.

³² Vö. 361/B/2003. AB határozat, ABH 2004. 1725.

alapján nem vitatható, hogy azok a nemzetiségi utónévjegyzékek módosítását érintően is fontos garanciát jelentenek, egyben – a nemzetiségi utónévjegyzékben nem szereplő nemzetiségi utónév anyakönyvezhetőségének jóváhagyásával – kötelezettségük az érintett utónév nemzetiségi utónévjegyzékbe történő felvétele.

Pozitívum, hogy az At. 46. § (4) bekezdése alapján mind a családi nevek, mind az utónevek anyakönyvezhetőségéről az érintett országos nemzetiségi önkormányzat állásfoglalása az irányadó. Fontosnak tartjuk ugyanakkor felhívni a figyelmet arra, hogy az Njtv. 117. § (1) bekezdés f) pontja kizárólag a nemzetiségi utónévvel kapcsolatos megkeresésről való döntést utalja az országos nemzetiségi önkormányzat feladat- és hatáskörébe. Tekintettel erre, indokolt megfontolni az Njtv. 117. § (1) bekezdés f) pontjának módosítását, hogy megteremtődjön az összhang az országos nemzetiségi önkormányzat Njtv.-ben és At.-ben szabályozott feladat- és hatáskörei között.

Az At. 46. § (4) bekezdése szerint a nemzetiségi utónévkönyvben nem szereplő nemzetiségi utónév tekintetében közvetlenül az érintett vagy az anyakönyvvezető, illetve az anyakönyvi szerv megkeresi az érintett országos nemzetiségi önkormányzatot, amely az állásfoglalását a megkereséstől számított 30 napon belül adja meg. Ugyanakkor az állásfoglalást már az At. 2021. március 1-jén hatályba lépett módosítását megelőzően is sok esetben nem az anyakönyvvezetők, illetve anyakönyvi szervek kérték.

A félreértések és az ellentmondások elkerülése érdekében megítélésünk szerint ésszerű és kívánatos megoldás volna, ha a nemzetiségi utónevek anyakönyvezhetőségét érintő állásfoglalásokat főszabály szerint az anyakönyvvezetők, illetve anyakönyvi szervek tisztviselői hivatali úton szereznék be, hiszen azoknak a feladatkörük gyakorlásával összefüggő minden szükséges anyagi és eljárásjogi szabály ismeretével rendelkezniük kell. Az állásfoglalás magánúton való beszerzése kivételes esetekben – például az utónévjegyzékben még nem szereplő név esetén – volna megengedhető.

Kiemelt jelentősége van annak, hogy akár közvetlenül az érintett, akár a jogalkalmazó keresi meg az országos nemzetiségi önkormányzatot, az az At. 46. § (4) bekezdése alapján 30 napon belül foglaljon állást az utónév anyakönyvezhetőségének kérdésében.

Szükséges felhívni a figyelmet arra, hogy az országos nemzetiségi önkormányzatoknak a nemzetiségi utónévjegyzékek összeállítása, módosítása és az egyes utónevek anyakönyvezhetőségéről kiadott állásfoglalások megadása során szem előtt kell tartaniuk a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat alkotmányos korlátjait, különösen az adott nemzetiség utónévadási hagyományait, szokásait és nyelvének szabályait. Gyakorlatuk nem lehet túlságosan megengedő, emellett törekedniük kell a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat jogát érintő visszaélések megakadályozására is.

A hatékony jogalkalmazás és joggyakorlás szempontjából a nemzetiségi utónévjegyzékek összeállítása során meghatározó jelentősége van annak, hogy az országos nemzetiségi önkormányzatok következetesen eleget tegyenek az At. 2021. március 1-jén hatályba lépett 46. § (5) bekezdésében foglaltaknak, amely rendelkezés a nemzetiségi utónévjegyzék kötelező tartalmi elemeit határozza meg.

A nemzetiségi utónévjegyzékek nyomtatott formában történő kiadására legutóbb 2004-ben, illetve 2005-ben került sor. (S. DÁVID szerk. 2005, BRENNER et al. 2004; az összeállított nemzetiségi utónévjegyzékekről szóló észrevételeket I. RAÁTZ 2005.) Az egyes nemzetiségi utónévjegyzékek átfogó felülvizsgálatát a nemzetiségi ombudsmanhelyetteshez beérkezett válaszok alapján a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (2015) és az Országos Roma Önkormányzat (2018) végezte el.

A vizsgálat megindításakor a nemzetiségi utónévjegyzékek túlnyomó többségben kizárólag nyomtatott formában voltak elérhetők. A vizsgálat során kapott tájékoztatás, illetve a 429/2017. Korm. rendelet 1. számú melléklete alapján, amely – a korábbi szabályozással ellentétben – az anyakönyvvezető hivatali felszerelése között nem nevesíti a nemzetiségi utónévjegyzékeket, megállapítható, hogy azok országos szinten eltérő módon álltak rendelkezésre az érintettek, illetve a jogalkalmazók számára. A korábban tapasztalható korlátozott hozzáférés értelemszerűen nem segítette elő a nemzetiségi nyelvű egyéni névhasználatához való jog hatékony érvényesülését.

Előremutató, hogy a vizsgálat megindítását követően az At. 2021. március 1-jén hatályba lépett 46. § (5) bekezdése a nemzetiségi utónévjegyzékek az országos nemzetiségi önkormányzat honlapján történő közzétételét írja elő. E kötelezettségnek valamennyi országos nemzetiségi önkormányzat eleget tett.

Az online formában való közzététel nem csupán a hatékony joggyakorlást és jogalkalmazást teszi lehetővé, hanem a nemzetiségi utónévjegyzék szükség szerinti, rugalmasabb módosítását is. Az utónévjegyzékek elektronikus formában történő közzétételével az országos nemzetiségi önkormányzatok vezetői egyetértettek, annak kiemelt jelentőségére pedig a Miniszterelnökséget vezető miniszter is felhívta a figyelmet. Fontos azonban, hogy az állam pénzügyi forrásokkal is támogassa a nemzetiségi utónévjegyzékek elektronikus formában történő közzétételét és folyamatos elérhetőségét, amellyel összefüggésben az országos nemzetiségi önkormányzatoknak az utónévjegyzékek felülvizsgálatát végző szakértők megbízását, a szükséges informatikai fejlesztések elvégzését érintő költségei merülhetnek fel.

4.3. Az anyakönyvezés szakmai és technikai feltételei. Az országos nemzetiségi önkormányzatok egybehangzó megállapítása, hogy az anyakönyvvezetők, illetve anyakönyvi szervek tisztviselői nem ismerik az egyes nemzetiségi nyelveket, nem tudják alkalmazni azok írásmódját és egyéni névhasználatra vonatkozó szabályait. Általános tapasztalat, hogy a jogalkalmazók nincsenek kellő mértékben felkészülve a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználatot érintő egyes feladatok ellátására. Megállapítható, hogy a jogalkalmazóktól az At. 46. § (4) bekezdése alapján ugyan kevés megkeresés érkezik az országos nemzetiségi önkormányzatokhoz, ám ezek nem minden esetben indokoltak; sokszor előfordul, hogy olyan utónévre vonatkozik a megkeresés, amely szerepel a nemzetiségi utónévjegyzékben.

A Miniszterelnökséget vezető minisztertől kapott tájékoztatás alapján a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezés oktatására speciális szabályok nem vonatkoznak, az At. ezzel kapcsolatos rendelkezései az anyakönyvi szakvizsgáról szóló 23/2017. (VIII. 7.) MvM rendelet (Szakvizsgarendelet) 5. melléklet 48. pontja alapján értelemszerűen az általános anyakönyvi szakvizsga felkészítő tanfolyamának részét képezik, külön szakmai anyag azonban a témával kapcsolatban nem készült. Ezzel szemben az országos nemzetiségi önkormányzatok elnökei fontosnak tartják az anyakönyvvezetők, anyakönyvi szervek tisztviselői ismeretanyagának ilyen irányú bővítését. Mindezek alapján megállapítható, hogy az anyakönyvi szakvizsga felkészítő tanfolyamának részét képezik ugyan a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezés egyes kérdései, ugyanakkor indokolt volna a tananyag specifikus továbbfejlesztése a nemzetiségi közösségek szakembereinek célzott bevonásával.

Meghatározó jelentősége van annak is, hogy az anyakönyvezésre az adott nemzetiségi nyelv szabályai szerint és betűkészletével kerüljön sor. Erre mind a nemzetiségi közösségek képviselői, mind a nyelvtudomány művelői felhívták a figyelmet, kiemelve, hogy az adott nemzetiségi nyelv írásképe része és kifejezője a nemzetiséghez tartozó személy önazonosságának.

Az EAK a bevezetése óta tartalmazza a Magyarországon elismert összes nemzetiség által használt nyelv betűkészletét. Megállapítható, hogy a magyar nyelvtől eltérő betűkészlet használatára alkalmas számítástechnikai eszközök ennek megfelelően rendelkezésre állnak. A betűkészletek kiegészítésére, bővítésére szükség szerint, illetve igény esetén informatikai fejlesztés útján van lehetőség.

4.4. A nemzetiségi származás anyakönyvi kivonaton történő feltüntetése. Egy, a nemzetiségi biztoshelyetteshez érkezett egyedi panaszhoz csatolt születési anyakönyvi kivonatról kitűnik, hogy az At. 46. § (1) bekezdés a)–d) pontjai alapján kiállított anyakönyvi kivonaton szerepel az érintett személy nemzetiségi hovatartozása, azt a magyar és nemzetiségi nyelven is feltüntetésre kerülő „Születési anyakönyvi kivonat [...] nemzetiséghez tartozó személyről” felirat egyértelműen rögzíti.

Álláspontunk szerint nem vitatható annak szükségessége, hogy egyes nemzetiségi jogok gyakorlását az Njtv. 11. § (2) bekezdése szerint törvény vagy a végrehajtására kiadott jogszabály az egyén nyilatkozatához kösse. Az anyakönyvi kivonaton, illetve személyazonosító igazolványban nemzetiségi nyelven szereplő családi és utónévből értelemszerűen következtethetni lehet az egyén nemzetiségi hovatartozására. Ezzel összefüggésben ugyanakkor rendkívül fontos felhívni a figyelmet a Kisebbségi Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának véleményeire, amelyek szerint a nemzetiségi származás személyazonosító okmányokban vagy a közigazgatási szervek belső nyilvántartásában való kötelező rögzítése ellentétes az identitásvállalás szabadságának jogával (Negyedik Tematikus Kommentár, 11. pont), amelyet az Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdése mellett a Kisebbségi Keretegyezmény 3. cikk 1. bekezdése is biztosít.

Megítélésünk szerint az érintett által az anyakönyvvezető, illetve az anyakönyvi szerv előtt, az At. 46. § (2) bekezdése alapján tett nyilatkozat kielégítő alapja a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználatához való jog gyakorlásának. Aggályosnak és a nemzetiségi önazonosság szabad vállalásához való jog korlátozásának tekinthető az a gyakorlat, amely alapján az anyakönyvi kivonat megjeleníti az érintett személy nemzetiségét.

4.5. A névváltoztatás nemzetiségi jogi vonatkozásai. A 19. század második és a 20. század első felében felerősödő névmagyarosítási mozgalom erőteljesen érintette a Magyarországon élő nemzetiségi közösségek tagjait. A nemzetiségi nyelvű családi és utónév használata mindig is meghatározója volt az egyén identitásának, kifejezője a nemzetiségi közösséghez való tartozásának (vö. BAUKO 2019: 95–96). Alapjogi szempontból éppen ezért nagy jelentősége van annak, hogy az At. 49. § (1) bekezdése szerint engedélyezhető a magyar állampolgárok születési családi, illetve utónevének megváltoztatása. Ugyanakkor az At. 49. § (4) bekezdés a) pontja és (5) bekezdés a) pontja szerint a magyar hagyományoktól eltérő hangzású, magyartalanul képzett nevet eredményező névváltoztatás kizárólag különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén engedélyezhető.

Pozitívum, hogy a névváltoztatási ügyekben eljáró Budapest Főváros Kormányhivatala minden ügyben különös méltánylást érdemlő körülményként értékeli, ha a kérelem az ügyfél egyenes ági felmenője által viselt – adott esetben a magyar hagyományoktól eltérő hangzású, magyartalanul képzett – családi név felvételére irányul. Kiemelendő, hogy ez a gyakorlat megegyezik a nemzetiségi közösségek képviselőinek álláspontjával, és megfelel a Magyarország nemzetközi kötelezettségvállalásaiból származó elvárásoknak is (Harmadik Tematikus Kommentár, 62. pont).

4.6. Nemzetiségi név feltüntetése hatósági igazolványokban. Az Njtv. 16. § (3) bekezdése teremt lehetőséget arra, hogy a nemzetiséghez tartozó személy nevét az érintett kérelmére a személyazonosító igazolvány, illetve más hatósági igazolvány – az anyakönyvi bejegyzésben foglaltnak megfelelően – nemzetisége nyelvén is tartalmazza. A Miniszterelnökséget vezető miniszter szerint a személyazonosító igazolványban az érintett személy nemzetiségi neve kizárólag az EAK-ban bejegyzett formában jeleníthető meg. Tekintettel azonban arra, hogy az EAK rovatos szerkezetű, a családi és utónévnek a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő sorrendje abból nem derül ki. Emellett a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény (Nytv.) 35. § (1) bekezdése kimondja, hogy a nyilvántartásban és annak alapján kiadott iratokban a családi név megelőzi az utónevet.

Álláspontunk szerint az Njtv. 16. § (3) bekezdése azzal, hogy lehetőséget teremt arra, hogy a személyazonosító igazolvány az érintett nevét nemzetisége nyelvén tartalmazza, eltérésre ad lehetőséget az At. 44. § (8) bekezdésében és az Nytv. 35. § (1) bekezdésében meghatározott főszabálytól. Ennek alapján a nemzetiséghez tartozó személy személyazonosító igazolványában nemzetiségi nyelven is szereplő családi és utónévnek sorrendjére is az adott nemzetiségi nyelv szabályai az irányadók. Egy, a nemzetiségi ombudsmanhelyetteshez érkező egyedi panasz alapján is megállapítható, hogy a személyazonosító igazolvány nem az adott nemzetiségi nyelv szabályai szerinti sorrendben tartalmazza az érintett családi és utónevét. Tekintettel erre, kiemelten fontos, hogy az anyakönyvben és az ennek alapján kiadott okiratokban a családi és az utónév sorrendjét az adott nemzetiségi nyelv szabályai határozzák meg.

Előremutató, hogy az Országgyűlés a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény (Útv.) 2023. január 1-jén hatályba lépő módosításának elfogadásával – az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága és a nemzetiséghez tartozók igényeinek megfelelően – lehetőséget teremt arra, hogy a nemzetiséghez tartozó személy – a személyazonosító igazolványhoz hasonló módon, az anyakönyvből átvett adatból – a magyar hatóságok által kiállított magánútlevelel is kérhesse a nemzetiségi nevének feltüntetését. Megítélésünk szerint az Njtv. 16. § (3) bekezdése további lehetőséget kínál a nemzetiségi közösségek vezetői számára – erre irányuló igény esetén – annak kezdeményezésére, hogy a nemzetiséghez tartozó személy nevét kérelmére más hatósági igazolvány is tartalmazhassa nemzetisége nyelvén, az anyakönyvi bejegyzésben foglaltnak megfelelően.

5. Az elvi állásfoglalásban megfogalmazott szakmai javaslatok. A nemzetiségi biztoshelyettes az elvi állásfoglalásban e területen a hazai nemzetiségi közösségekhez tartozó személyek hatékonyabb jogérvényesítésének előmozdítását célzó, elsődlegesen az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottságának, az országos nemzetiségi önkormányzatoknak és a Miniszterelnökséget vezető miniszternek a szorosabb együttműködését szorgalmazó javaslatokat fogalmazott meg. Az elvi állásfoglalás szorgalmazta a nemzetiséghez tartozó személyek, illetve az anyakönyvezés során eljáró tisztviselők, anyakönyvi szervek jogtudatosságának előmozdítását. A nemzetiségi ombudsmanhelyettes ajánlásokat fogalmazott meg az Njtv., az At. és az Nytv. részleges módosítására is. Az elvi állásfoglalás megfontolásra javasolta a következőket:

– Az Njtv. 16. § (2) bekezdése módosításának kezdeményezését, hogy jogot biztosítson a nemzetiséghez tartozó személy számára saját és gyermeke utóneve mellett családi nevüknek is a nemzetiségi nyelv szabályai szerinti anyakönyvezésére.

– Az Njtv., az At., illetve az Nytv. módosításának kezdeményezését, hogy lehetőséget teremtsenek a családi és utónév nemzetiségi nyelv szabályai szerinti sorrendben történő anyakönyveztetésére, illetve azok személyazonosító, valamint más hatósági igazolványokban ilyen formában történő feltüntetetésére, eltérést biztosítva az At. 44. § (8) bekezdésében és az Nytv. 35. § (1) bekezdésében előírt főszabály alól.

Az elvi állásfoglalás megfogalmazta továbbá annak szükségességét, hogy az országos nemzetiségi önkormányzatok:

– szakértők bevonásával, az At. 46. § (5) bekezdésére tekintettel fordítsanak kellő figyelmet a nemzetiségi utónévjegyzékek rendszeres felülvizsgálatára, szükség szerint módosítsák, illetve folyamatosan aktualizálják azokat;

– a nemzetiségi utónévjegyzékek felülvizsgálata, módosítása, valamint nemzetiségi családi és utónév anyakönyvezhetőségéről szóló állásfoglalásaik megadása során fordítsanak továbbra is kiemelt figyelmet az adott nemzetiség utónévvadási hagyományaira, szokásaira és nyelvének szabályaira, a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat jogának minél hatékonyabb érvényesítése során pedig törekedjenek a joggyakorlást érintő esetleges visszaélések megakadályozására is;

– a hatékony jogérvényesítést és jogalkalmazást elősegítve, a nemzetiségi utónévjegyzékek felülvizsgálata, illetve folyamatos aktualizálása során fordítsanak különös figyelmet arra, hogy azok magukban foglalják az At. 46. § (5) bekezdése szerinti tartalmi elemeket;

– a nemzetiségi utónévjegyzékek mellékleteként, szakértők bevonásával lehetőség szerint állítsanak össze az anyakönyvvezetők, illetve anyakönyvi szervek számára a hatékony jogalkalmazást elősegítő olyan tájékoztatót, amely magában foglalja az adott nemzetiségi nyelv egyéni névhasználatra vonatkozó általános szabályait, a családi és utónevek magyar ábcéé betűivel való átírására vonatkozó szabályokat;

– gondoskodjanak az At. 46. § (5) bekezdése alapján a nemzetiségi utónévjegyzékek honlapjukon történő elektronikus közzétételéről, folyamatos elérhetőségének biztosításáról;

– az érintett vagy az anyakönyvvezető, illetve anyakönyvi szerv megkeresésére a nemzetiségi családi vagy utónév anyakönyvezhetőségének kérdésében az At. 46. § (4) bekezdésében meghatározott határidőben foglaljanak állást;

– a Miniszterelnökséget vezető miniszterrel együttműködve, szakértők bevonásával lehetőség szerint állítsanak össze az anyakönyvvezetők, illetve anyakönyvi szervek tisztviselőinek képzését segítő anyagokat.

A nemzetiségi biztoshelyettes szakmai javaslataival felkérte a Miniszterelnökséget vezető minisztert, hogy:

– szervezzen a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználat témakörét érintő továbbképzéseket az anyakönyvvezetők, anyakönyvi szervek tisztviselői számára;

– pénzügyi források biztosításával is támogassa a nemzetiségi utónévjegyzékek országos nemzetiségi önkormányzatok honlapján való elektronikus közzétételét;

– a szakmai irányítás körében fordítson kiemelt figyelmet arra, hogy az anyakönyvvezetők, illetve az anyakönyvi szervek az At. 46. § (4) bekezdésében meghatározottak alapján főszabály szerint hivatalból keressék meg az országos nemzetiségi önkormányzatokat a nemzetiségi családi név, valamint a nemzetiségi utónévjegyzékben nem szereplő nemzetiségi utónév anyakönyvezhetősége kérdésében, ezzel is elősegítve azt, hogy – figyelemmel az Njtv. 89. § d) pontjára is – az országos nemzetiségi önkormányzatok az állásfoglalást a megkereséstől számított 30 napon belül megadják;

– vizsgálja felül a nemzetiségi hovatartozás anyakönyvi kivonatban való rögzítésének gyakorlatát, szükség esetén gondoskodjon elhagyásáról;

– teremtsen meg a lehetőségét annak, hogy szükség szerint, illetve igény esetén az EAK informatikai fejlesztést követően olyan nemzetiségi nyelvben ismert betűket is tartalmazzon, amelyek jelenleg nem elérhetők;

– a feladat- és hatáskörben érintett más miniszterekkel együttműködve az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottságának, illetve az országos önkormányzatok elnökeinek erre irányuló kérelmére fontolja meg annak lehetőségét, hogy az Njtv. 16. § (3) bekezdése szerint más hatósági igazolvány a személyazonosító igazolványhoz hasonlóan a nemzetiséghez tartozó személy nevét – az anyakönyvi bejegyzésben foglaltak megfelelően – nemzetisége nyelvén is tartalmazza.

Az elvi állásfoglalásban megfogalmazott javaslatokból kitűnik, hogy e területen kiemelt jelentőséget tulajdonítunk a nyelvészek és a névtannal foglalkozó szakemberek bevonásának (vö. RAÁTZ 2015: 239).

Felhasznált források

429/2017. (XII. 20.) Korm. rendelet = Az anyakönyvezési feladatok ellátásának részletes szabályairól szóló 429/2017. (XII. 20.) Korm. rendelet.

94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet = A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet.

3/2021. számú elvi állásfoglalás = a nemzetiségi nyelven való egyéni névhasználatról szóló 3/2021. elvi állásfoglalás. <https://nemzetisegijogok.hu/hu/web/njbh/-/3-2021-szamu-elvi-allasfoglalas-a-nemzetisegi-nyelven-valo-egyeni-nevhasznalatrol> (2022. 10. 03.)

Ajbt. = Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény.

Alaptörvény = Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Alkotmány = a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény.

EJEE = Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény.

Harmadik Tematikus Kommentár = Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Thematic Commentary No. 3. The language rights of persons belonging to national minorities under the Framework Convention. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c108d> (2022. 10. 03.)

Kisebbségi Keretegyezmény = Az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről szóló 1999. évi XXXIV. törvény.

Negyedik Tematikus Kommentár = Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority rights. Thematic Commentary No. 4. The scope of application of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a4811> (2022. 10. 03.)

Nektv. = A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény.

Njtv. = A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény.

Nyelvi Karta = A Strasbourgban, 1992. november 5-én létrehozott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának kihirdetéséről szóló 1999. évi XL. törvény.

Nyvtv. = A polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény.

Szakvizsgarendelet = Az anyakönyvi szakvizsgáról szóló 23/2017. (VIII. 7.) MvM rendelet.

Tvr. = Az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet.

Útv. = A külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény.

Hivatkozott irodalom

BAUKO JÁNOS 2019. *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában.* Magyar Névtani Értekezések 8. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.

S. DÁVID EMESE szerk. 2005. *Magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek utónévkönyve.* Aranyhal Kiadó, Budapest.

FARKAS TAMÁS 2021. Alkalmazott névtan. Kutatási terület, irányok és lehetőségek. *Névtani Értesítő* 43: 9–30. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2021.1>

HOFFMANN ISTVÁN 2010. Név és identitás. *Magyar Nyelvjárások* 48: 49–58.

BRENNER KOLOMAN – ERB MARIA – KNIPF ERZSÉBET 2004. *Magyarországi német utónevek jegyzéke.* Magyarországi Németek Országos Önkormányzata, Budapest.

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN 2013. *Név és jog. A névviselés jogi szabályozásának fejlődése Magyarországon.* Dignitas Iuris – Debreceni Iskola. A Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar és a Gondolat Kiadó közös sorozata 12. Gondolat Kiadó, Budapest.

RAÁTZ JUDIT 2005. Nemzetiségi utónévkönyvek. *Névtani Értesítő* 27: 322–328.

RAÁTZ JUDIT 2015. Alkalmazott névtan. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Magyar névkutatás a 21. század elején.* Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 227–247.

KISS BALÁZS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1286-2877>

Alapvető Jogok Biztosának Hivatala

ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BALÁZS KISS, Proper Name Usage in National Minority Languages. The Situation in Hungary

On July 30, 2021, the Deputy Commissioner for the protection of the rights of national minorities living in Hungary issued general resolution 3/2021 regarding the use of personal names in minority mother tongues. The Deputy Commissioner explained the complexities of using proper names in minority languages in Hungary. The resolution also discussed the difficulties in registering and using these proper names under the rules of national minority legislation when issuing official certificates in Hungary. Considering the Commissioner's investigation results, this paper presents the findings

to researchers dealing with applied onomastics. The paper provides an overview of the Hungarian constitutional and international legislation regarding using individual names in national minority languages. It also introduces the current legislative and institutional framework of birth registration in nationality languages in Hungary. The topics of the present discussion include the general questions regarding proper name use in minority languages; the procedural, professional and technical conditions of birth registration; the relevant tasks and authority of the minority self-governing bodies; the legal aspects of minority name change; and the use of family and first names in nationality languages in official documents in Hungary.